

Äidinkielen opettaja ja oppilaiden vapaat harrastukset.¹

Yhteistä kaikelle koulun piirissä tapahtuvalle vapaaluonteiselle harrastukselle on, että se osaltaan pyrkii täydentämään kasvamispahtumaa varsinaisen koulutyön laajentuneena, mutta siihen kiinteästi liittyvänä muotona. Tämä harrastus tähtää sekin juhlalliseen kasvatuspäämäärään, olkoon sitten sinä suomalaisen kulttuuripersoonallisuuden luominen, joka itsekkin voi toteuttaa kulttuuria, tai suuri humanitas.

Mitä työn muotoja sitten kuuluu äidinkielen opettajan tähän työ-sarkaan?

Teinikunnan piirissä äidinkielen opettaja joutuu osallistumaan erilaisen kerhojen toimintaan, sikäli kuin kerhoja on ja opettajalla on harrastusta.

Kirjallisuuskerhossa äidinkielen opettajan läsnäolo lienee toivottavaa ohjaavanakin »jäsenenä», vaikka tietenkin koulussa voi olla ja onkin myös muita opettajia, joiden harrastusalaan kirjallisuus kuuluu. On hyvin tärkeää, että opettaja itse valmistuu hyvin tähän kerhoista kenties syvähenkisimpään. Lisäksi olisi hyvä, että hän hieman voisi ohjailla kirjallisuuden valintaa, vaikka toisaalta oppilaiden omalle valinnalle on annettava suuri vapaus. On vain ikävää, — sitä näytään valitettavan Ruotsissakin — että nykyaikaisesta kirjallisuudesta ei ole kovin helppoa löytää kouluikäiselle suositeltavaa lukemista, joka täyttäisi paitsi esteettisyyden, jonkin verran myös eettisyyden vaatimuksia. Kun ajattelee maailman-kirjallisuuden juhlavia mittoja, ei tarvitse sentään puhua puutteesta, paremminkin runsauden pulasta. Kirjallisuuskerhoissa olisi nuori ihminen saatettava tuttavuuteen parhaan kirjallisuuden kanssa ja ennen kaikkea saatava hänet haluamaan tuota tuttavuutta.

¹ Äidinkielen opettajain kokouksessa Helsingissä 6. 1. 1948 pidetty esitelmä.

Näin opettaja voisi hieman ohjailla, mitä luetaan.

Toinen puoli hänen läsnäolossaan olisi kai otettava huomioon, nim. kysymys siitä, miten luetaan. Lukiessaan yksin nuori ihminen kiinnittää päähuomion kirjan sisältöön. Sehän on oleellista tuolle kaudelle ja käy hyvin ilmi oppilaiden kerhoissa ja luokallakin suorittamista kirjan esittelyistä. Sen oivaltamisessa, mikä tekee kirjan esteettisesti arvokkaaksi, tarvitaan opettajan hienotunteista ohjaamistyötä. Ja vielä: olisiko aihetta kirjallisuuskerhonkin lukukammiossa laajentaa lukemisen tarkoitusta hovin vuoksi lukemisesta myös tietämisen, opiskelun vuoksi lukemiseen?

Englantilainen Pocock kuuluu viimekesäisillä Oxfordin kursseilla puhuessaan tehostaneen lukemisen tärkeyttä koululaisten oikeana vapaa-ajan käytön muotona ja kärjistäneen ajatuksensa sanontaan: »Kaunokirjallisuus ei ole ylellisyyttä, se on välttämättömyyttä, se on pakoa todellisuudesta.» Tuolla ajatuksella on varmaan iskuvoimaa meidänkin oloisamme.

Keskustelukerho on myös sellainen teinikunnan työn muoto, johon äidinkielen opettajakin joutuu osallistumaan, vaikka se on yhtä hyvin kaikkien opettajien työalaa. Tuossa kerhossa on mahdollista päästä ikäänkuin pistäytymään oppilaiden sisärenkaaseen ja näkemään heitä läheltä. Onhan lisäksi keskustelun kuluessa tilaisuus silloin tällöin lausua sananen niistäkin asioista, jotka ovat sydäntämme lähellä. »Hyvän maun» kehittyminen on sellainen asia, jota usein sivutaan, ja on hyvä osoittaa, että se ei synny itsestään, sekin vaatii kehittymistä ja kehittämistä, siis eräänlaista taistelemista.

Äidinkielen opettajan muu toiminta joko kerhoissa tai koko koulun »juhlamenojen ohjaajana» sivuaa läheisesti suullisen esittämisen, siis puhe-tekniikan ja lausumisen taitoja. Siinä suhteessahan kaikkialla meidän maassamme eletään todellisen »kansannousun» aikaa.

Teinikunnissa viljellään puhumisen taitoa puhe-, lausunta- ja näytelmäkerhoissa sekä kaikissa teinikunnan keskinäisissä tilaisuuksissa. Ja on onnellista, jos äidinkielen opettaja pystyy kaikkien näiden kolmen kerhon toiminnassa olemaan antavana puolena. Vaikeinta nähdäkseni on puhtaasti äänenmuodostusta koskevien teknillisten neuvojen antaminen, sillä kasvavan kurkku on soittoväline, joka voi helposti vioittua taitamattoman käsissä. Tässä suhteessa luulisin äidinkielen opettajain kaipaavan runsaasti ammattivalmennusta. Mutta jos monitaitoinen äidinkielen opettaja on ammatillisesti jonkin verran pätevä tässä asiassa, niin sen parempi.

Puhekerhoissa nähdäkseni tulee kysymykseen sekä puhumistaidon teoreettinen selvittely että äänenmuodostus ja käytännölliset harjoitukset. Tällöin on varmaan erittäin tärkeää tehostaa hyvän puheen keskeisiä ominaisuuksia: selvyttä, järjellisyttä ja tehoisuutta sekä hyvän kielenkäytön tärkeyttä, toisaalta myös hauskuutta ja nokkeluutta, jos tilanne edellyttää sitä. Sekä valmistettua että improvisoitua puhetta käytettäneen harjoitusmuotoina.

Sitten vielä sananen äidinkielen opettajasta yhtenä koulun »juhlamenojen ohjaajana». Hänen rinnallaan luonnollisesti koulun liikunnan ja musiikin opettajilla on tärkeä sija.

Koko koulun piirissä on aiheellista viettää monia juhlia, jotka ovat

vapaan harrastuksen ja opettaja-aloitteisen toiminnan välimailloilla, useinkin opettajien aloitteesta toimeenpantuja. Tällaisia juhlia ovat tietenkin perinteellinen joulujuhla, jonka suullisesti esitettävä ohjelma joutunee monissa kouluissa äidinkielen opettajan huollettavaksi. Sitten on muutamia sivistys- tai kansallisia juhlia, joita voidaan viettää erillisenä iltajuhlana tai jollakin koulutunnilla, mieluummin ensimmäisellä tai viimeisellä. Nämä noin tunnin pituiset pikkujuhlat ovat mielestäni erittäin antoisia. Niihin tietenkin osallistuu koko koulu.

Koulussa »käyttökelpoisiin» näytelmiin en aio pitkästi puuttua. Kansallista näytelmistöä olisi tietenkin harrastettava, niinkuin englantilaiset harrastavat Shakespeareään. Kivi ja lastennäytelmien ollessa kysymyksessä Topelius ja Anni Swan tietenkin tulevat vastaan, samoin Leino. Mutta kutka muut? Sitäpä sietää miettiä. Joskus minusta on tuntunut, että oikein mieluisia yksinäytöksisiä, kenties kaksinäytöksisiä lastennäytelmiä ei tahdo löytää. Näytelmiähän on melkein legioittain, mutta kun rupeaa etsimään, löytäminen ei olekaan aivan helppoa. Voihan tosin etsijässäkin olla vikaa! Olli tulee tietenkin vastaan keskiluokilla, samoin Ollin sukuiset hupailijat. Joskus voi yrittää dramatisoida satuja, vieläpä panna pienet esittäjät itse keksimään vuorosanoja. Se on kyllä hupaista hommaa. Ns. työkoulu käyttää, niinkuin eilen kuulumme, dramatisointia suoranaisena työtapana kaikissa aineissa vieläpä fysiikkaa ja kemiaa myöten. Norjalainen CARL SUNDBY on julkaissut tästä asiasta hauskan kirjan »Dramatisering och intervjustil».

Merkkimiesten muistoksi järjestetyissä juhlissa voi tavanomaisen ohjelman vaihteluna kokeilla, jos esityspaikka sen sallii, rapsodista rakennelmaa kyseellisen henkilön, taitelijan tai merkkimiehen, elämästä ja tuotannosta. Kerran kokeilin Kiven -juhlassa tuollaista kuvaelmasarjaa, jossa vaihteli näkymä Kiven elämästä jonkin hänen tuotantonsa katkelman kanssa esitelmän myötäillessä »kuvaelmia». Tämän teki mahdolliseksi koulun suuri näyttämö, jossa pieni nurkkaus oli Kiven Siuntion -asuntona ja suurin osa metsänä, joka oli milloin Taaborin vuori, milloin »metsän pojan» temmelyskenttä, milloin minkin kohtauksen tausta.

Koska lausumisen ohjaaminen, paljon vaativa ja vaikeakin tehtävä, kuulunee osana tähän esitykseen, katson olevan aihetta viitata vielä sen erääseen muotoon. Tarkoitoin kuoro- eli yhteislausuntaa. Kuorolausunnalla voi tietysti olla vastustajiakin, sitähan on käytetty propagandan välineenä ja käytettäneen vieläkin, ja tällöin se joskus on tympäissyt sisältönsä sävyyn tähden.

En kuitenkaan tässä tarkoita pelkkää kuorolausuntaa, vaan yhteislausuntaa, jolle voisi antaa esim. nimen lausuntaleikki tai liikunnallinen lausunta. Liikunnan ja lausunnan yhteistyöstä voi saada kiintoisaa puuhailua, jossa liikkumisalana voi olla myös humoristinen. Alaluokkalaisten esittämänä se ei olekaan kaukana leikistä. Lisäksi tarvitaan aina, kun esitettävä on vakavan sävyistä, apuna musiikkia, laulua tai soittoa, tai molempia.

Liikunnalla tarkoitettakoon tässä koko ruumiin mukautumista esitettäviin tunnelmiin, ei vain käsien plastillisia liikkeitä. Myös hillitty liikehtiminen paikasta toiseen voi tulla kysymykseen. Luulisin, että tämä on

lähinnä sitä, mitä taidetanssissa näkee ryhmien liikuntana tai mitä ns. improvisoiminen on näyttelijöiden koulutuksessa. Näkökuvana on liikunta, kuulokuvana runo ja musiikki taustana joissakin kohdissa. Surun, kai-puun, kauhun, pelon, kunnioituksen, mutta myös veikeilyn ja naurun ilmeikieli yhtyy runon sanalliseen esittämiseen. Varsinkin alaluokkalaiset muuntuvat helposti ja mielellään runon tunnelmien ilmentäjiksi, kun alku-kankeudesta on päästy.

Mitä sitten voi esittää näin? Monia, monia tavallisten lukukirjojenkin runoja, aivan lyyrillisiä ja tapauksettomiakin. Yleensä olen ollut huomaavinani, että vuoropuheluna kovin »valmiit» runot eivät ole niin kiitollista esitettävää kuin puhtaasti lyyrilliset ja melko tapauksettomat runot.

Kalevalassa on monia katkelmia, joita voi esittää liikuntaleikkeinä, esim. Ison tammen runo, Lemminkäisen äiti, Hiiden hirvi, Tulen synty, katkelmia häärurunoista samoin alkusanat jne. Noita katkelmia täytyy tietysti lyhennellä jotta myös draamallista vaikutusta syntyisi. Joulujuhlaan voi saada tunnelmallisen alkuosan seimikohtauksesta, johon voi mysteerinäytelmän tapaan yhdistää lausuntaa, yhteislausuntaa, kuorolaulua ja musiikkia. Jos aihe sallii, ei tarvitse kaihtaa huumorinpilkahduksiakaan eikä koomilliselta näyttäviä asentoja ja ryhmityksiä. Luonnollisesti on pidettävä huolta, että ryhmä ei liikehdi koomillisesti ylevässä runossa. Hiiden hirven hiihdännässä ja samoin Ison tammen runossa koomillisten eleiden käyttäminen on paikallaan. Voipa Kiven Metsän poikaankin saada pienen huumorin välähdyksen, eikä sen tarvitse rikkoa tunnelmaa.

Vielä viittaus erääseen työn muotoon. Paikkakunnilla, m's ä siihen on mahdollisuuksia, voi viedä oppilaita katsomaan katsomisen arvoisia näytelmiä. On nim. hämmästyttävää, miten vähän esim. Helsingin koululaiset käyvät teatterissa, ellei heitä »nykäise» lähtemään. Koulun viiden ylimmän luokan oppilaita voi hyvin ottaa mukaan tähän puuhailuun. Helsingissä on viime vuosina voitu tutustua Hamlettiin, Sapphoon, Kesäyön unelmaan, Papin perheeseen, Elinan surmaan ja mm. vanhaan Tukkijoella-näytelmään, muita mainitsematta. Ihanteena olisi, että teatterissa olleet koontuisivat pohtimaan vaikutelmiaan yhteiseen tilaisuuteen. Kun on ollut kysymyksessä kyllin arvokas näytelmä, esim. Hamlet, olen käyttänyt koulutunnin, ehkä parikin keskusteluun. Ylimpien luokkien oppilaita voi myös viedä hyviin lausuntailtoihin, joiden pääsylippujen hinnat ovat näihin saakka olleet siedettävät.

Sitten tulee eteen kysymys äidinkielen opettajan ammattitaidosta: kuinka hän kykenee runsaan kerhotoiminnan ja suullisen esittämisen ohjaajaksi, ainakin yhdeksi ohjaajaksi? Niin sopii ainakin kysyä, kun on kysymys puhetekniikasta. Koulutuksessa annetaan äidinkielen opettajalle suhteellisen vähän vihjeitä tältä alalta. Olemme joutuneet hoitamaan tässä esiintulleita tehtäviä varsin harrastelijamaisesti.

Mieleeni on kohonnut muutamia ehdotuksia, jotka uskallan tässä esittää, vaikka äsken jo kuulimme siitä. Sen lisäksi, mitä reht. Holmström ehdotti eilen nuorisotyönohjaajan kursseista, ajattelisin, että äidinkielen opettajille saisi olla erikoiskoulutusta. Pääpiirteinä ehdotuksessani on äidinkielen opettajan tutustaminen kerhotyön muotoihin, puhetekniikan koulutuksen tehostaminen ja harjoitustilaisuuksien järjestäminen ns.

auskultoimisaikana. Voisi kenties ajatella, että yliopiston kaunoluvun tutkimuksessa vaadittaisiin äidinkielen opettajaksi aikovilta enemmän kuin muilta. Ehkä eri opetusryhmä tulisi kysymykseen, jos opiskelijoita on kyläksi, ja myös teoreettisen puolen tutkinto. Tästä kaikesta tietysti erikoinen todistus!

Yliopistossa on tänä vuonna pidetty näyttämötyön kurseja, rahoittajana luullakseni Kulttuurirahasto. Ne ovat olleet vapaaehtoisia tietenkä, enimmäkseen niihin ovat osallistuneet teatteriarvostelijoiksi aikovat. Tällaista valmennusta sopisi antaa äidinkielen opettajiksikin aikoville.

Sitten itse normaalikoulut ja koulutus niissä. Kun normaalilyseossa on erikoinen puhetekniikan ja lausunnan opettaja toiminnassa, kenties opettajakokelaat velvoitettaisiin kuuntelemaan tätä opetusta vaikkapa määrätunnit. Harjoitustunninkin pitäminen saattaisi erikoistapauksessa olla mahdollista, jos opettajakokelas niin haluaa. Ehkäpä hänen todistuksensa voisi olla erikoismaininta siitäkin.

Jotta opettajakokelaat voisivat tutustua kerhotyöhön, kävisikö päinsä, että he saisivat osallistua normaalikoulujen teinikunnan kirjallisuus-, lausunta-, näytelmä- ja puhekerhon puuhiin? Ehkä he saadaksen käytännöllistä harjaannusta joutuisivat johtamaankin jonkin tällaisen kerhon tilaisuuden. Lisäksi voisi ajatella, että he yksin tai ryhminä saisivat järjestääkseen jonkin koulun juhlista. Ja ellei tuo kävisi päinsä koulun järjestyksen järkkymättä, auskultantit voisivat kukin vuorollaan puuhata keskuudessaan pidettävän kerhoillan tai esim. tuollaisen tunnin juhlan, joista oli edellä puhe. Tämä tilaisuus olisi sitten yhteisen keskustelun, ehkä arvostelunkin alaisena tietysti yliopettajan johdolla. Tuollaisia työtapoja tietääkseni käytetään juuri Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa menestyksellisesti. Ainakin voisi vaihtoehtona ajatella, että normaalilyseon jompikumpi lausunnan opettaja antaisi vielä erikoiskurssin äidinkielen opettajaksi aikoville.

Jos kuuntelijoiden lukumäärä lisääntyy, voisiko silloin kerhotyön kenttänä käyttää Helsingin muita kouluja tai Yhteiskunnallista Korkeakoulua?

Viittaaan vielä asian erääseen puoleen, vaikka hyvin, hyvin arkaillen. Äidinkielen opettajallahan on tavaton työtaakka, niin että tuntuu mahdolltomalta ehtiä murto-osaakaan siitä puuhailusta, johon vapaaluonteisten harrastusten vaaliminen nielee opettajan, jos hän yrittää »olla mukana». Voisiko tällaisessa puuhassa askartelevan opettajan pakollisten tuntien joukkoon lukea yhden tai pari palkkioksi tästä hommasta? Myös ns. korjaustunnin tapainen voisi tulla kysymykseen.

Uskalsin ottaa esille tämän »aineellisen momentin» taustana kansakoululaitoksen suhtautuminen asiaan. Kouluhallituksen 17. 8. 1945 päivämässä kirjelmässä kansakoulut velvoitetaan korvaamaan kerhotyö siten, että 25 kerhotyötuntia vastaa yhtä viikkotuntia.

Tällä älköön sanottako sitä, että muu opetustoiminta jääköön toisarvoiseksi ja että äidinkielen opettajan on ensi sijassa valmistuttava kerhonohtajaksi ja juhlamenojen ohjaajaksi, vaan tähdennetäköön sitä, että hän kehittäisi itseään myös siihen ja että opettajain koulutuksessa keksittäisiin työmuotoja, jotka valmentavat uraansa alkavaa opettajaa.

siihenkin. Tämä työsarja on vain osa, mutta tärkeä osa, rannattoman laajaa työkenttäämme.

Ulkonaisten taitojen hiominen ei tietenkään yksin riitä. Tarvitaan eräitä sielun ominaisuuksia, joita ilman taidokkainkin nuorisotyön ohjaaja on kuin kilisevä kulkunen. Ensimmäisenä niistä on rakkaus ihmiseen yleensä ja kasvavaan nuoreen erikoisesti. Ilman sitä ei koeta kauneuden ja ilon läsnäoloa oppikoulunkaan nuorison vapaissa puuhailuissa. Rakkaus tuo mukanaan toisen tärkeän seikan, jota kannattaa tähdentää tässä: innoittamisen kyvyn, joka varmaan heijastuu alkulähteestään, opettajasta, vastaanottajien joukkoon. Se on se elämänneesten virta, joka panee tämänkin kedon kukkimaan.

Anna Isoniemi.